

RYSZARD ZARĘBA

**Rola typologii leśnej
obszarów górskich
i wyżynnych**

Роль лесной типологии горных и нагорных территорий

Role of forest typology of mountain and highland territories

W numerze 2/3 Sylwana z 1986 r. poświęconym sesji naukowej dotyczącej „Znaczenia i zagrożenia lasów w terenach górskich” w artykułach nawołujących do prób poprawy dotychczasowej gospodarki nigdzie nie opierano się na podstawach systemizacji typologicznej IBL dla lasów górskich i wyżynnych w krainach od V do VIII. Również w numerze 10/11 Sylwana z 1985 r. poświęconym 35-leciu rozwoju regionalizacji przyrodniczo-leśnej i typologii siedlisk leśnych w Polsce pominięto rozwój typologii lasów górskich.

Siatka typologiczna wspomnianych obszarów była zamieszczona w instrukcyjnym opracowaniu wyodrębniania siedliskowych typów lasu przez Mroczkiewicza, Tramplera i innych w 1964 r. (4). W tejże książce J. Bąkowski opracował V Krainę Śląską, K. Mąkosa VI Krainę Wyżów Środkowopolskich, E. Bernadzki VII Krainę Sudecką, I. Bernadzka — VIII Krainę Karpacką.

Wspomniana rejonizacja typologiczna była mało dokładna, o bardzo szeroko ujętych ekotypach bez podziału ich na hydrotypy. Utworzono dwie siatki typologiczne: górską i wyżynną (ryc. 1).

Może w latach sześćdziesiątych wystarczała powyższa siatka typologiczna i oparte na niej planowanie hodowlane i zagospodarowanie lasów górskich. Niestety ta prymitywna forma gospodarki doprowadziła do zaświerczenia i zmniejszenia odporności lasów na liczne gradacje owadów, śniego- i wiatrolomy, a ostatnio do katastrofy ekologicznej spowodowanej emisjami przemysłowymi, na które świerczyny są najmniej odporne. Posługiwanie się aktualną systemizacją siedliskową spowoduje, że nadal będą się pogłębiały katastrofy ekologiczne. Szczególnie obszary wylesione muszą mieć dokładniej określone typy siedliskowe lasu i zaprojektowa-

ny inny zestaw gatunków drzew w planowaniu hodowlanym, bardziej odpornych na emisje przemysłowe, dostosowanych do funkcji pozaprodukcyjnych lasów górskich.

Ryc. 1. Siatka typologiczna lasów wyżynnych i górskich.

Objaśnienia skrótów:

BMwyż — bór mieszany wyżynny

LMwyż — las mieszany wyżynny

Lwyż — las wyżynny

Lwyż-w — las wyżynny wariant wilgotny

BWG — bór wysokogórski

BG — bór górski

BMG — bór mieszany górski

LMG — las mieszany górski

LG — las górski

LG-w — las górski wariant wilgotny

LŁg — las łęgowy górski

BGb — bór górski wariant bagienny

BMwyż	LMwyż	Lwyż
		Lwyż-w

dla krainy V, VI, VII i VIII

od wys. 300 do 450 m npm

BWG			
BG	BMG	LMG	LG
			LG-w
BGb-w			LŁg

dla krainy VI, VII i VIII

regiel dolny 400-1100 m npm

regiel górny 1000-1500 m npm

Siatki typologiczne naszych sąsiadów (CSRS, NRD, ZSRR) miały dla obszarów Karpat i Sudetów znacznie dokładniejszy podział, na podstawie którego gospodarka leśna mogła być prowadzona intensywniej, z drzewostanami o bardziej zróżnicowanym składzie gatunkowym.

Dokładniejszą siatkę przedstawił Alexandrowicz (2) użytkując ją praktycznie w swych opracowaniach typologicznych Puszczy Karpackiej.

Matuszkiewicz (1972), porównując typologiczną systemizację z fitosocjologiczną, połączył siatkę lasów wyżynno-podgórskich z górkimi na tle podziału Alexandrowicza. Siatka ta pod względem zróżnicowania hipsometrycznego dzieli się na: lasy podgórze odpowiadające w głębi kraju lasom wyżynnym, regiel dolny, środkowy, górny i koso-drzewiny, które były także uwzględniane w systemizacji typologicznej górskiej naszych sąsiadów (ryc. 2).

Gradient topograficzny Siedliskowców Troska Lasu

Piętro pogórza Sudety do 500m npm Karpaty do 600m npm	Regiel dolny Sudety 500 900m npm Karpaty 600 1100m npm	Regiel środkowy Sudety 900 1250m npm Karpaty 1100 1250m npm	Regiel górny Sudety 1050 1250m npm Karpaty 1250 1500m npm	P. kosodrzew. Sudety 1250 1550m npm Karpaty 1500 1700m npm
LEUCOBRYO- -PINETUM Forma podgórska	ABieti-PICEETUM MONTANUM		hercynicum (Sudety) PLAGIOTHECIO- -PICEETUM ↳ latricum (Karpaty)	(Karpaty) ↳ sudeticum PINETUM MUGHI ↳ carpaticum (Tatry Babia Góra Piśko)
LUZULO- QUERCETUM	PICEETUM	GALIO-	POLYSTICHO- -PICEETUM (Tatry wapienne)	BORY MIESZANE GÓRSKIE
ERICO-PINION (Pieniny - płdń zbocza wapienne)				
ABIETETUM POLONICUM				
	LUZULO (nemosae) - -FAGETUM		LASY MIESZANE GÓRSKIE	
GALIO- CARPINETUM -TILIO- (Karpaty) Sudety	GALIO- -ABIETION			
Forma pod- górska	Forma reolwa (Sudety) [omnephyllidis]... DENTARIO-FAGETUM ↳ [glandulosa]... (Karpaty)	LASY GÓRSKIE		
Formy podgórskie (Sudety) GALIO- CARPINETUM TILIO- (Karpaty) podzespół bogate		LASY ŁĘGOWE GÓRSKIE		
ALNO - PADION ALNETUM INCANAE CARICI (remotae) - -FRAXINETUM CALTINO - ALNETUM	ACERION SORBO - ACERETUM LUNARIO - ACERETUM średnia mieszana PHYLLITIDO - ACERETUM średnia mieszana rzadka			

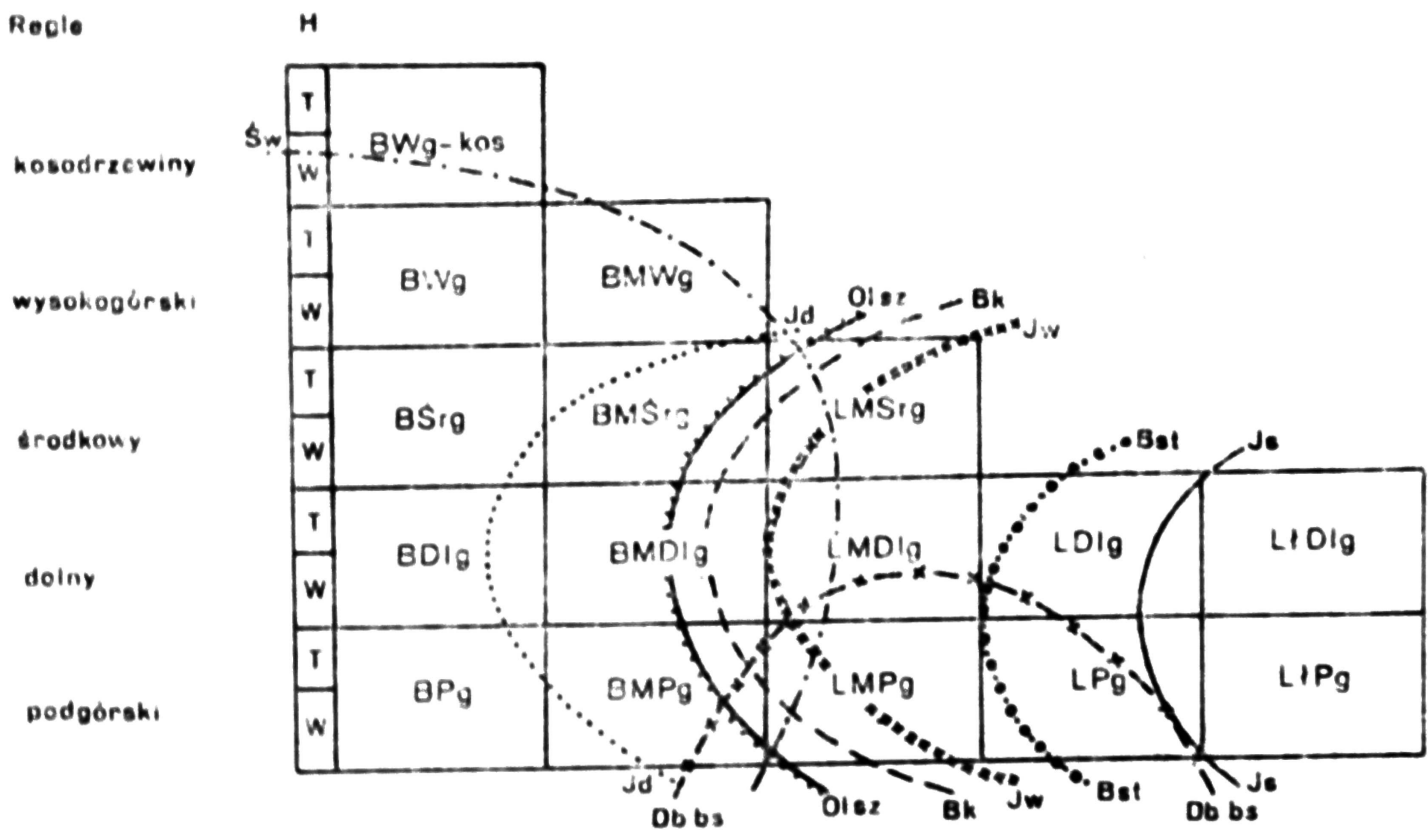
Ryc. 2. Fitosocjologiczna typologia lasów Polski, z zaznaczeniem zasięgów drzew

Matuszkiewicz zastosował dokładniejszy schemat siatki ekologicznej, aby podać amplitudy ekologiczne naturalnych zespołów (ekosystemów) górskich. Opracowanie to jest szczególnie przydatne dla drużyn

siedliskoznawczych przy inwentaryzacji przyrodniczej obiektów objętych ochroną przyrody (rezerwatów, parków narodowych, parków krajobrazowych), dla których wymagana jest inwentaryzacja fitosocjologiczna. Należy stwierdzić, że w fitosocjologii syntaksony ekosystemów leśnych nie są jeszcze dokładnie określone i wymagają dalszych badań. Celowe jest, aby tymi badaniami zajęli się dla fitosocjologii stosowanej raczej specjaliści z wykształceniem leśnym, a funkcja drzew powinna być ustawiona pierwszoplanowo.

Typologia leśna jest podstawą przyrodniczej inwentaryzacji dla planu gospodarczego urządzania lasu i planowania hodowlanego. Typologia przestała być wykładana na studiach dziennych wydziałów leśnych, a w Instytucie Badawczym Leśnictwa ulega stopniowej likwidacji pracownia typologiczna.

Z tych względów jako członek zespołu redakcyjnego instrukcji urzędniowo-hodowlanej chciałbym zaproponować projekt nowej, ulepszonej siatki ekologicznej lasów górskich, opartej na siatkach Alexandrowicza i Matuszkiewicza z uwzględnieniem podtypów wilgotnościowych i określeniem nowych nazw ekotypów (ryc. 3).

Ryc. 3. Siatka lasów górskich po nowelizacji, z zaznaczeniem zasięgów drzew.

Objaśnienie znaków:

H — hydrotopy; T — typowy; W — wilgotny; BWg — kos — bór wysokogórski kosodrzewinowy; BWg — bór wysokogórski; BMWg — bór mieszany wysokogórski; BSrg — bór środkoworeglowy górski; BMSrg — bór mieszany środkoworeglowy górski; LMSrg — las mieszany środkoworeglowy górski; BDIg — bór dolnoreglowy górski; BMDIg — bór mieszany dolnoreglowy górski; LMDIg — las mieszany dolnoreglowy górski; LDIg — las dolnoreglowy górski; LIDIg — las łąkowy dolnoreglowy górski; BPg — bór podgórski; BMPg — bór mieszany podgórski; LMPg — las mieszany podgórski; LPg — las podgórski; LIPg — las łąkowy podgórski

Proponuję utworzenie w każdym ekotypie dwu podtypów (wariantów) — „typowego” i „wilgotnego”. Opierając się na badaniach glebowych i litologicznych A d a m c z y k a (1), można stwierdzić, że stosunki hydrologiczne w górach są zmienne wskutek tworzenia się tarasów wietrzelinowych i zmian mikroreliefu. Zróznicowanie hydrotypów nie było uwzględnione w obecnej siatce typologicznej przy braku kartografii typologicznej.

Granice nowych wydziałów siedliskowych w górach nie mogą być oparte na wydzieleniach drzewostanowych obejmujących zazwyczaj obszary leśne.

Tylko nowelizacja podziału typologicznego pozwoli poprawić zagospodarowanie lasów górskich, o znaczeniu których pisał F a b i j a n o w s k i (3).

Ponieważ nie jestem specjalistą od hodowli lasów górskich, podaję tylko gatunki drzew których amplitudy obejmują poszczególne ekotypy. Liczę na szczegółowe opracowanie do przyszłej instrukcji typów gospodarczych drzewostanów w poszczególnych krainach przez miejscowych hodowców znacznie lepiej orientujących się w gospodarce leśnej na tych obszarach.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat szczególnie w Sudetach rola funkcji lasów (wodo- i glebochronnych, klimatyczno-uzdrowiskowych) znacznie już zaczęła przeważać nad produkcją drewna a także łowiectwem. Gospodarka leśna w planowaniu gospodarczym kraju i resorcie leśnictwa nie zdążyła uznać tego stanu, zalesiając ponownie obszary po katastrofach ekologicznych głównie świerkiem, który nie wytrzymuje emisji przemysłowych z kraju i zagranicy. Gatunki domieszkowe zalesień są natychmiast wyżerane przez nadmiar zwierzyny łownej.

Zniszczone tereny przed przystąpieniem do zalesień powinny mieć wykonaną mapę glebową i być szczególnie dokładnie skartowane z wyznaczeniem różnic mikroreliefowych podtypów ekologicznych, granic regli i komisyjnie określonego docelowego składu gospodarczych typów drzewostanu z przewagą gatunków drzew i krzewów nieprodukcyjnych, a chroniących glebę przed erozją i pozwalających utrzymać retencyjność gleb, a jednocześnie wytrzymujących napór emisji przemysłowych. W planowaniu hodowlanym należy pamiętać, aby utworzyć warianty dla stref zagrożenia przemysłowego, obszarów uzdrowiskowo-klimatycznych i turystyczno-wypoczynkowych. Funkcja produkcyjna lasów w tym planowaniu nie powinna w naszych warunkach industrioklimatu mieć jakiegoś znaczenia.

Aby więc rola typologii miała większe znaczenie w gospodarce leśnej w górach, należałoby uwzględnić następujące postulaty:

1. Dostosować w nowej instrukcji (a może nawet jeszcze wcześniej) nowelizację podziału siatki typologicznej, która powinna być podstawą zagospodarowania tych terenów.

2. Rewizja map siedliskowych musi mieć jednocześnie udoskonaloną kartografię i konieczne mapy glebowe w nadleśnictwach dotkniętych klęskami żywiołowymi, w których pogarszają się znacznie warunki ekologiczne zbiorowisk leśnych.

3. Granice wydzielen siedliskowych w górach niekoniecznie muszą pokrywać się z wydzieleniami drzewostanowymi, które są określone dość ogólnie bez uwzględniania zmian mikroreliefu. Najbardziej odpowiednia byłaby mapa rodzaju siedlisk w skali 1:10 000 z usystemizowanymi rodzajami typów i wariantów wilgotnościowych lasu opartych na trwałych elementach glebowych i hydrotopicznych.

4. Zmiana funkcji znaczenia lasu powinna wpłynąć na zwiększenie różnorodności drzewostanów ze zmianą gatunków iglastych na liściaste. Szkółki powinny produkować także gatunki domieszkowe jak: jawor, modrzew, wiąz, olsza szara, brzoza brodawkowata, jarzębina, jesion, dąb bezszypułkowy, osika, sosna czarna.

5. Wszystkie próby przebudowy i odnowienia gatunkami liściastymi mogłyby być udane tylko przy obniżeniu (choćby czasem) pogłowia zwierzyny. Odnowienia na powierzchniach pokłeskowych są w ponad 50% natychmiast zżerane przez zwierzynę. Nasuwają się pewne refleksje, czy w obliczu klęsk elementarnych można przedkładać sportowe ambicje myśliwskie nad walkę o uratowanie przed totalną degradacją siedlisk i drzewostanów.

Pozbawienie gór retencji wody może doprowadzić do klęsk nie tylko na obszarze górskim, ale dla całego kraju, między innymi także dla samych myśliwych mieszkających w głębi kraju.

LITERATURA

1. Adamczyk B.: Gleboznawcze aspekty obumierania lasów górskich. Sylwan 1986 R. 130 nr 2—3.
2. Alexandrowicz B. W.: Typologiczna analiza lasu. Warszawa: PWN 1972.
3. Fabijanowski J.: Znaczenie lasów górskich. Sylwan 1986 R. 130 nr 2—3.
4. Mroczkiewicz L., Trampler T. i in.: Typy siedliskowe lasu w Polsce. Pr. IBL 1964 nr 250.

Краткое содержание

В „Сыльване” 10/11 за 1985 г. и 2/3 за 1986 г. посвященным 35-летию лесной типологии в Польше и „Значению и угрозе для лесов в горных районах” совершенно обошли созданную в 1964 г. типологическую сетку условий местопроизрастания горных и нагорных лесов.

Актуальная сетка является уже слишком примитивной, а использование её в очень широко охваченных экологических типов условий местопроизрастания леса привело к слишком большому количеству ельников. Это является одной из причин возникновения разных градаций и экологических катастроф.

В подготавливаемой новой инструкции лесоустройства и лесоразведения необходимо изменение типологической систематизации горных лесов.

Автор, основываясь на систематизации горных лесов Александровича и Матушкевича, предложил связать две отдельные сетки (горную и нагорную).

а также создать экологическо-влажные подтипы (варианты). Автор представил только распространение деревьев на сетке предлагая лесоведам проект лесоразведения для подтипов и функций выполняемых горными лесами.

Улучшение лесного хозяйства в горах может иметь место в результате ограничения количества животных и приоритетной функции охотничьих кружкой Польского Охотничьего Общества.

Summary

In „Sylvan” No. 10/11 from 1985 and No. 2/3 from 1986 dealing with the problems of forest typology in Poland and with the importance of forests in the mountains and threats to these forests, one left out the typological net of mountain and highland forests, set up in 1964.

The present net is by now too primitive, and the use of its very widely formulated ecological forest site types led to excessive share of spruce stands. This is one of the causes of different pest outbreaks and ecological calamities.

In the being prepared new instructions on forest management one should change the typological classification of mountain forests.

Basing on the classification of mountain forests by Alexandrowicz and Matuszkiewicz, the author proposed to join two separate nets (the mountain net and the highland net) and to form ecological and moisture sub-types (variants). The author gave only the ranges of distribution of trees in this net and proposed to specialists in silviculture to work out a draft of silvicultural planning for the sub-types of mountain forests and function performed by these forests.

An improvement of the forest management in the mountains can take place after a limitation of the game number and of the priority function of the units of Polish Hunting Union.